

**LIETUVOS RESPUBLIKOS ENERGIJOS IŠTEKLIŲ RINKOS ĮSTATYMO NR. XI-2023
2, 8, 9, 10, 19¹ STRAIPSNIŲ IR AŠTUNTOJO SKIRSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO
PROJEKTO IR LIETUVOS RESPUBLIKOS ADMINISTRACINIŲ TEISĖS PAŽEIDIMŲ
KODEKSO 224, 247⁷ IR 259¹ STRAIPSNIŲ PAKEITIMO IR KODEKSO PAPILDYMO
171⁶ STRAIPSNIU ĮSTATYMO PROJEKTO AIŠKINAMASIS RAŠTAS**

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengtų projektų tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos energijos išteklių rinkos įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau – ATPK) pakeitimo įstatymo projektas (toliau kartu vadinami Įstatymų projektai) parengti vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. liepos 22 d. posėdžio protokolo Nr. 36 2 punktą. Šie projektai yra teikiami atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. liepos 22 d. nutarimu Nr. 741 patvirtintus Įmonių, veikiančių energetikos srityje, energijos ar kuro, kurių reikia elektros ir šilumos energijai gaminti, pirkimų taisyklių (toliau – Taisyklės) pakeitimus. Minėtais pakeitimais buvo įtvirtintos energijos ir kuro, skirtų šilumos ir elektros energijos gamybai, pirkimų, priežiūros vykdymo ir atsakomybės taikymo sąlygos bei tvarka. Minėtos funkcijos buvo paskirstytos dviem institucijoms – Viešųjų pirkimų tarnybai (toliau – VPT) ir Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai (toliau – Komisija). Tokia teisės akto nuostatų laikymosi priežiūros schema, kurioje dalyvauja dvi institucijos, buvo pasirinkta įvertinus kiekvienos iš jų kompetenciją ir turimus įgaliojimus galiojančiuose teisės aktuose.

Įstatymų projektai taip pat teikiami, įvertinus Komisijos 2014 m. liepos 18 d. raštu Nr. R2-1850 pateiktus siūlymus dėl Taisyklėse nustatyto minėtų pirkimų detalizuoto priežiūros mechanizmo įtvirtinimo įstatyminiu lygmeniu, apibrėžiant jį vykdančių institucijų teises ir pareigas, aiškiai nustatant jų kompetencijos ribas bei pirkimuose dalyvaujančioms energetikos įmonėms taikytinas poveikio priemones ir sankcijas.

2013 m. liepos 2 d. Energijos išteklių įstatymo pakeitimu buvo nustatyta prievolė šilumos tiekėjams, reguliuojamiems nepriklausomiems šilumos gamintojams ir šilumą ir elektros energiją bendrame technologiniame cikle gaminantiems gamintojams tam tikrą biokuro kiekio dalį privalomai įsigyti energijos išteklių biržoje (2014 metais – 10 proc., 2015 m. – 30 proc. ir 2016 m. – 50 proc.). Pagal Komisijos atliktose Biokuro rinkos stebėsenos ataskaitose už 2014 metų I ir II ketvirčius pateiktą informaciją bei Energijos išteklių biržos operatoriaus Baltpool UAB teikiamas mėnesines prekybos energijos išteklių biržoje apžvalgas, energijos išteklių biržoje biokuro kaina visais atvejais yra mažesnė nei Komisijos nustatoma vidutinė biokuro rinkos kaina ar už pagal dvišales sutartis pirktą biokuro kainas¹. Pagal ataskaitose pateiktas išvadas, nepaisant 2014 metais nustatyto privalomo prioriteto teikimo 10 proc. biokuro įsigyti energijos išteklių biržoje, biokuro rinkoje koncentracija vis dar išlieka didelė: keturi didžiausi biokuro tiekėjai užima 67,95 proc. rinkos, didžiausias iš jų – 44,28 proc., t. y. užima dominuojančią padėtį. Didžiausio biokuro tiekėjo vidutinė kaina su transportavimu 13,8 proc. didesnė nei bendra 2014 m. II ketv. rinkos vidutinė žaliavos su transportavimu kaina. Didžiausią kainą už biokurą (išskyrus medienos granules) moka šilumos tiekėjai, kurie pagrindinę jo dalį įsigyja iš didžiausio Lietuvoje biokuro tiekėjo. Susiklosčiusios situacijos vienas iš pagrindinių sprendimo variantų būtų padidėjęs tiekėjų skaičius rinkoje. Atitinkamai sumažinus didžiausio tiekėjo užimamą rinkos dalį, taip pat sumažėtų ir vidutinė biokuro kaina.

Įvertinus tai, kas išdėstyta bei siekiant skatinti biokuro tiekėjų vystymąsi bei didinti rinkos dalyvių skaičių, Energijos išteklių rinkos įstatymo pakeitimu taip pat yra siūloma padidinti

¹ 2014 m. II ketv. vidutinė biokuro kaina perkant energijos išteklių biržoje balandžio mėn. buvo 12,49 proc. mažesnė, palyginti su kaina, už kurią buvo pirktas biokuras pagal dvišales sutartis, atitinkamai gegužės mėn. – 16,2 proc., birželio mėn. – 20,6 proc. (VKEKK Biokuro rinkos stebėsenos ataskaita už 2014 m. II ketv.)

privalomo energijos išteklių biržoje įsigyti biokuro kiekio dalį, nurodant: 2015 m. – 50 proc., nuo 2016 m. ir vėlesniais metais – 100 proc. Tokiu būdų būtų didinama konkurencija tarp mažesniųjų ir didesniųjų biokuro tiekėjų, kuri leistų formuotis konkurencingai biokuro rinkos kainai bei sumažintų aukštą koncentracijos laipsnį.

Siekiant užtikrinti nuostatų, reglamentuojančių energijos išteklių biržos operatoriaus veiklos apimtį, aiškumą, šiais pakeitimais taip pat yra koreguojama energijos išteklių biržos sąvoka (Energijos išteklių rinkos įstatymo 2 str. 1 d.), kadangi šiuo metu praktikoje taikant šią nuostatą pasitaiko skirtingas jos turinio interpretavimas. Siūlomais pakeitimais aiškiai yra įtvirtinama, kad energijos išteklių biržos operatorius gali organizuoti centralizuotą prekybą biokuru, gamtinėmis dujomis ir (ar) pagalbiniais instrumentais energijos išteklių biržoje, t. y. aiškiai nustatoma, kad energijos išteklių biržos operatorius gali organizuoti prekybą biržoje tiek vienu, tiek keliais pasirinktais ar visais iš išvardintų produktų.

Įstatymo projektų tikslas – sudaryti sąlygas skaidriai ir konkurencingai aplinkai vykdyti energijos išteklių prekybą bei užtikrinti efektyvią kuro ir energijos, naudojamų šilumos ir elektros gamybai, pirkimų priežiūrą ir atsakomybės taikymą už tokių pirkimų tvarkos nesilaikymą.

2. Įstatymų projektų iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymų projektų iniciatorė – Lietuvos Respublikos energetikos ministerija. Įstatymų projektus parengė Lietuvos Respublikos energetikos ministerijos Šilumos ūkio ir energijos efektyvumo skyrius (tiesioginis rengėjas – vyr. specialistė Dovilė Kapačinskaitė, tel. 8 706 64847, el. p. dovile.kapacinskaite@enmin.lt, skyriaus vedėja – Vida Dzermeikienė, vida.dzermeikeine@enmin.lt, tel. 8 706 64886).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai

Šiuo metu energijos ir (ar) kuro, skirtų šilumos ir elektros gamybai, pirkimų priežiūros tvarka, dalyvaujančių subjektų teisės ir pareigos yra įtvirtinta Įmonių, veikiančių energetikos srityje, energijos ar kuro, kurių reikia elektros ir šilumos energijai gaminti, pirkimų taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. kovo 3 d. nutarimu Nr. 277 „Dėl Įmonių, veikiančių energetikos srityje, energijos ar kuro, kurių reikia elektros ir šilumos energijai gaminti, pirkimų taisyklių patvirtinimo“. Tačiau minėtoje tvarkoje nėra nustatyta galimybės VPT traukti administracinę atsakomybę asmenis (pirkimus vykdančios organizacijos vadovams, komisijos nariams, ekspertams ir t.t.), pažeidusius kuro ir (ar) energijos pirkimų tvarką, ar taikyti kitas atsakomybės priemones.

Energijos išteklių rinkos įstatymo 29 straipsnis nustato bendras atsakomybės nuostatas, taikomas visiems energijos išteklių rinkos dalyviams, t.y. energijos išteklių rinkos dalyviams už pažeidimus vykdant reguliuojamą energetikos veiklą skiriamos piniginės baudos Energetikos įstatyme nustatyta tvarka. Šio straipsnio 2 dalyje yra nustatyta Komisijai galimybė skirti piniginę baudą iki 10 procentų bendrųjų metinių pajamų praėjusiais finansiniais metais energijos išteklių rinkos dalyviams už draudimo naudotis viešai neatskleista prekybos energijos ištekliais informacija ir užsiimti arba bandyti užsiimti manipuliavimu energijos išteklių rinka, kaip nurodyta šio įstatymo 9 straipsnio 4 dalyje, pažeidimus. Pagal šio straipsnio 3 dalį, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo pažeidimus nagrinėja ir atsakomybę už juos taiko Konkurencijos taryba pagal Konkurencijos įstatyme nustatytą tvarką ir įgaliojimus.

Energijos išteklių rinkos įstatymo 1 straipsnio 3 dalis įtvirtinta prievolė vykdyti išteklių įsigijimą per biržą, išskyrus kai kitais būdais yra ekonomiškai naudingiau, yra taikoma visiems be išlygos energijos ištekliais, kurie yra naudojami tiek šilumos, tiek elektros gamybai. Ši nuostata yra detalizuojama minėto įstatymo 19 straipsnio, kuriame numatant privalomai įsigyjamo biokuro kiekį, yra apibrėžiama minimali jo riba, t.y. „2014 metais – ne mažiau kaip 10 procentų; 2015 metais – ne mažiau kaip 30 procentų; 2016 metais ir vėlesniais metais – ne mažiau kaip 50

procentų.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Vienas iš svarbiausių teisės akto veikimą praktikoje lemiančių veiksnių yra savalaikė jo taikymo kontrolė. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 30 d. nutarimo Nr. 92 1.5 punktu už minėtų Taisyklių tinkamą įgyvendinimą ir kontrolės vykdymą buvo įgaliota VPT. Atsižvelgiant į tai, kad šiems pirkimams nėra taikomas Viešųjų pirkimų įstatymas, *inter alia* ir VPT priskirtų įgaliojimų taikymas vykdant šių pirkimų kontrolę ir taikant atsakomybę už įvykdytus pažeidimus (tiek VPI numatytos poveikio priemonės, tiek ATPK nustatyta atsakomybė), susidaro situacija, jog nustačiusi Taisyklių pažeidimą, VPT neturi teisės taikyti jokių atsakomybės priemonių pažeidimą įvykdžiusiai įmonei. Teikiamais Įstatymų projektais yra siūloma įtvirtinti VPT teisę taikyti administracinę atsakomybę įsigyjančiųjų organizacijų vadovams arba jų įgaliotiems vadovauti pirkimo komisijai asmenims, pirkimo komisijos nariams, balsavusiems už neteisėto sprendimo priėmimą, ekspertams, kitiems pirkimus atliekantiems asmenims, pažeidusiems Taisyklių nustatytą tvarką.

Papildomai paminėtina, kad Taisyklėse nustatytas reguliavimas yra taikomas monopolinę veiklą vykdančioms energetikos įmonėms. Daugumoje jų vykdomi kuro ir (ar) energijos pirkimai yra didelės apimties ir vertės. Šilumos energijos kainos yra reguliuojamos valstybės, kas šiuo atveju reiškia, jog sąnaudos, sąlygotos kuro įsigijimo, visais atvejais yra įtraukiamos į paslaugos kainą ir kuri tiesiogiai įtakoja galutinį jų dydį paslaugos gavėjams – vartotojams (pvz. kuro dedamoji sudaro $\frac{3}{4}$ šilumos kainos). Įvertinus tai, darytina išvada, kad ATPK, kuris atsakomybę įtvirtina tik fiziniams asmenims, yra nepakankama priemonė užtikrinant tinkamą nustatytos tvarkos laikymąsi. Atitinkamai, siekiant įteisinti adekvačios atsakomybės taikymą už padarytus pirkimų pažeidimus, Energijos išteklių rinkos įstatyme buvo įtvirtinta organizuojamų ir (ar) įvykdytų kuro ir (ar) energijos pirkimų pažeidimų priežiūros tvarka ir ekonominių sankcijų bei poveikio priemonių sistema, kuri leis užtikrinti proporcingos atsakomybės taikymą pažeidėjams bei papildomas apsaugos priemones ginant vartotojų teises ir teisėtus interesus.

Pagal Komisijos atliktose Biokuro rinkos stebėsenos ataskaitose pateiktą informaciją bei Energijos išteklių biržos operatoriaus Baltpool UAB teikiamas mėnesines prekybos energijos išteklių biržoje apžvalgas, energijos išteklių biržoje biokuro kaina visais atvejais yra mažesnė nei Komisijos nustatoma vidutinė biokuro rinkos kaina ar už pagal dvišales sutartis pirktą biokuro kainas. Biokuro tiekimo rinkoje taip pat pastebima stipri koncentracija: keturi didžiausi biokuro tiekėjai užima 67,95 proc. rinkos, didžiausias iš jų – 44,28 proc., t. y. užima dominuojančią padėtį. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau bei įvertinus tai, kad biokuro pasiūla energijos išteklių biržoje didėja, šiuo įstatymo pakeitimu yra siūloma padidinti privalomo energijos išteklių biržoje įsigyti biokuro kiekio dalį, nurodant: 2015 m. – 50 proc., nuo 2016 m. ir vėlesniais metais – 100 proc.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus Įstatymų projektus, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai

Priimti įstatymai turės teigiamą įtaką sprendžiant kriminogeninę situaciją. Subjektų, kuriems gali būti skirtos administracinės nuobaudos už kuro ir (ar) energijos pirkimų reikalavimų pažeidimus, rato išplėtimas sumažins prielaidas atsirasti korupcijai. Nustatytos ekonominės sankcijos ir poveikio priemonės sąlygos didesnę motyvaciją ūkio subjektams vykdyti kuro ir (ar) energijos įsigijimus skaidriai ir preciziškai pagal teisės aktuose reglamentuotas procedūras.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Bus aiškiau sureguliuotos Energetikos išteklių rinkos įstatymo nuostatų pažeidimų nagrinėjimo procedūros. Numatant teikti prioritetą energijos išteklių biržai didesnei įsigyjamai biokuro kiekio daliai, į biokuro rinką bus įtraukiama ir smulkūs biokuro tiekėjai, ypač tais atvejais, kai yra vykdomi didelio kiekio biokuro pirkimai.

8. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus būtina pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija ir Viešųjų pirkimų tarnyba turėtų įvertinti, ar nėra poreikio atsižvelgiant į priimtus Energijos išteklių rinkos įstatymo pakeitimus, koreguoti jos kompetencijai priklausančių įgyvendinamųjų teisės aktų.

9. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektuose esančios sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Naujų sąvokų į Įstatymų projektus įtraukti nesiūloma.

10. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas bei Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymų projektų nuostatos neprieštarauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir atitinka Europos Sąjungos dokumentus.

11. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turės priimti

Įstatymų projektams įgyvendinti nereikės priimti įgyvendinamųjų teisės aktų.

12. Kiek valstybės, savivaldybės biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti

Įstatymų projektams įgyvendinti vykdant Taisyklėse, šiuo atveju ir teikiamuose Įstatymų pakeitimuose nustatytas funkcijas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2014 m. kovo 31 d. nutarimu Nr. 294 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2011 m. lapkričio 2 d. nutarimo Nr. 1283 „Dėl didžiausio leistino valstybės tarnautojų ir darbuotojų, dirbančių pagal darbo sutartis ir gaunančių darbo užmokestį iš valstybės biudžeto ir valstybės pinigų fondų, pareigybių skaičiaus patvirtinimo“ pakeitimo“ buvo suteikti 4 papildomi etatai VPT.

13. Rengiant įstatymų projektus gauti specialistų vertinimai ir išvados

Rengiant Įstatymų projektus nebuvo gauta specialistų vertinimų ir išvadų.

14. Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant Europos žodyno „Eurovoc“ terminus, temas ir sritis

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, yra šie: „energijos išteklių rinka“, „energijos išteklių birža“, „biokuras“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.